

Ferdî KARAÖNÇEL

Doç. Dr., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, ferdikaraoncel@gmail.com, Malatya-Türkiye
ORCID: 0000-0001-9519-1003

Mehmet Ali YÜKSEL

Araştırmacı, mehmetaluyuksell@gmail.com, Malatya-Türkiye
ORCID: 0009-0003-8380-5313

TRT Türk Halk Müziği Repertuvarında Bulunan Aydın Yöresi Kırık Havalarının Müzikal Özellikleri

Özet

Ege Bölgesi'nin kültürel dokusu içerisinde önemli bir yere sahip olan Aydın ili, tarihsel süreçteki birikimiyle zengin bir musiki geleneğini bünyesinde barındırmaktadır. Bu kültürel çeşitlilik, yöreye ait halk ezgilerinin melodik ve ritmik karakterine doğrudan yansımıştır. Mevcut araştırma kapsamında; TRT Türk Halk Müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresi kırık havaları bilimsel bir yaklaşımla incelenerek; makamsal yapı, ritmik yapı, sesli süre değerleri, sessiz süre değerleri, konuları, kaynak kişileri, derleyenleri ve notaya alan kişiler gibi teknik parametreler açısından analiz edilmiştir. Çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmak adına literatür taraması ve belge inceleme tekniklerinden yararlanılmıştır. İncelenen eser notaları içerik analizine tabi tutulmuş; elde edilen bulgular görselleştirilerek yorumlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda; Aydın yöresi kırık havalarında baskın olarak Hüseyini ve Hicaz makamı dizilerinin kullanıldığı, ritmik açıdan ise 9/8, 4/4 usullerinin diğerlerine oranla daha yüksek bir kullanım sıklığına sahip olduğu saptanmıştır. Yoğun olarak kullanılan perdelere bakıldığında; kullanılan perdelerin ağırlıklı olarak la, do, re, mi seslerinden oluştuğu, sesli süre değerlerinde 8'lik ve 16'lık değerlerin ön plana çıktığı görülürken sessiz süre değerlerinde ise sekizlik sessiz süre değerinin baskın olduğu tespit edilmiştir. Konular açısından yapılan incelemelerde "aşk-sevda" konularının yoğun olarak tercih edildiği görülürken, kaynak kişilerde yöre ekibi, derlemecilerde ve notaya alan kişilerde ise Muzaffer Sarısözen'in ön planda olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Aydın Yöresi, Aydın türkülleri, kırık havalar.

The Musical Characteristics of "Kırık Hava" Songs from the Aydın Region in the TRT Turkish Folk Music Repertoire

Abstract

Aydın province, which holds a significant place within the cultural fabric of the Aegean Region, embodies a rich musical tradition shaped by its historical accumulation. This cultural diversity is directly reflected in the melodic and rhythmic character of the local folk melodies. Within the scope of the current study, the *kırık hava* (measured folk melodies) of the Aydın region available in the TRT Turkish Folk Music repertoire were examined through a scientific approach and analyzed in terms of technical parameters such as modal (*makam*) structure, rhythmic structure, note values (durations), rest values, thematic contents, source persons, collectors, and notation transcribers. To establish the theoretical framework of the study, literature review and document analysis techniques were utilized. The musical scores of the analyzed works were subjected to content analysis, and the obtained findings were visualized and interpreted. As a result of the analyses, it was determined that the *Hüseyini* and *Hicaz makam* scales are predominantly used in the *kırık hava* of the Aydın region, and from a rhythmic perspective, the 9/8 and 4/4 meters (*usül*) have a higher frequency of use compared to others. Regarding the heavily used pitches (*perde*), it was observed that they

predominantly consist of la, do, re, and mi notes. While eighth (8'lik) and sixteenth (16'lık) note values come to the forefront in note durations, the eighth rest value was found to be dominant in rest durations. In terms of thematic analysis, "love and affection" themes were found to be heavily preferred; furthermore, local ensembles stood out among source persons, while Muzaffer Sarısözen was prominent among both collectors and notation transcribers.

Keywords: Aydın Region, Aydın folk songs, measured folk songs (kırık havalar).

1. Giriş

Ege Bölgesi'nin güneybatısında, Büyük Menderes Havzası'nın bereketli toprakları üzerinde konumlanan Aydın ili, köklü geçmişi kadar coğrafi yapısıyla da bölgesel bir cazibe merkezidir. Kentin topografik sınırları ve konumu incelendiğinde, Anadolu'nun batısında yer alan Aydın, kıyı Ege bölümünde bulunmaktadır. Aydın ilinin komşuları arasında; Manisa, Denizli, İzmir ve Muğla illeri yer almaktadır (URL1). Çevresi verimli ovalarla kaplı olan Aydın, Büyük Menderes Havzası üzerinde kurulu olup Akdeniz ikliminin egemen olduğu bir konumdadır. Güneyinde Menteşe Dağları kuzeyinde ise Aydın Dağları ile çevrilidir. Bu topografik ve iklimsel zenginlik, kentin sadece ekonomik şartlarını değil, aynı zamanda insan faktörünü ve bu faktörün şekillendirdiği folklorik dokuyu da doğrudan etkilemiştir. Bu elverişli coğrafyanın sunduğu imkanlar, Aydın'ın tarih boyunca kesintisiz bir yerleşim yeri olmasını ve güçlü bir tarihsel kültürel miras biriktirmesini sağlamıştır. Aydın ilinin tarihi yapısı incelendiğinde M.Ö. 7000 yılına dayanan ve bu yörede yaşayan insanlar ile ilgili bilgi veren el yapımı kayıtlara rastlanılmaktadır (URL2). Farklı medeniyetlerin kültür birikimini taşıyan bu topraklar üzerinde kurulan "Aydınogulları Beyliği, 14. yy.'ın sonlarında Osmanlı Devleti'ne katılmıştır" (URL2). Bu tarihsel derinlik, kentin edebi ve sosyal kimliğinin yanı sıra günümüze kadar canlılığını koruyan zengin musiki geleneğinin de temel harcını oluşturmuştur.

Toplumsal yapıların maddi ve manevi kültür unsurlarını harmanlayarak geleceğe aktarmasında sözlü gelenek ürünleri hayati bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, toplumların kültürel değerlerini ve benliklerinin gelecek nesillere iletilmesinde önemli rol oynayan türküler, bulundukları yörelere ait yaşanmışlıkları yansıtmaktadır (Karaönçel, 2022:9). Türk halk musikisinin en dinamik ve karakteristik şubelerinden birini oluşturan bu eserler, bireysel ve kolektif hafızanın estetik bir dille dışı vurumu olarak kabul edilmektedir. Nitekim, "yaşanmışlıkları anlatan en kapsamlı değerler incelendiğinde ilk sırada türkülerin yer aldığı görülmektedir" (Karaönçel & Karaönçel, 2023:60). Anadolu'nun her köşesinde farklı bir bölgesel kimlikle tezahür eden bu müzikal miras, ait olduğu coğrafyanın sosyo-kültürel dokusunu ve insani ilişkilerini bünyesinde barındıran en birincil kaynak niteliğindedir. Söz konusu bu müzikal birikim ve yöresel kimlik Ege Bölgesi ekseninde ele alındığında, şüphesiz akla ilk gelen olgu zeybeklik kültürüdür. Aydın yöresi halk oyunları ve müzikleri, Ege zeybek geleneğinin tüm ayırt edici özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Ege Yöresi halk kültürü bağlamında ele alındığında; yörenin en önemli müzikal unsuru olan "zeybeklik" kültürünün, Aydın ilinde en yoğun şekilde temsil edildiği görülmektedir. Aydın yöresinde yaşayan ve zeybeklik kültürüne, yöre müziğine etki eden Yörük Ali Efe gibi kişiler ile ilgili bilgilere tarihsel belgeler vasıtası ile ulaşılmaktadır (Gençoğlu, 2019: 95).

Yöre tarihine ait "bilimsel belge olarak nitelendirilen tüm bu malzemelerin genele yakını Osmanlıca içerikli olduğundan her türlü tarihsel-kültürel müzikoloji çalışmalarında olduğu gibi Halk Müziği ve Kültürü Araştırmaları için de Osmanlıca Türkçesi'nin önemine dikkat çekmek gerekmektedir" (Gençoğlu, 2019: 95). Bu durum, halk müziği araştırmalarının yalnızca işitsel bir saha çalışmasından ibaret olmadığını, aynı zamanda köklü bir arşiv ve metin analizine dayanması gerektiğini göstermektedir. Sözlü geleneğin yazılı arşiv belgeleriyle desteklenmesi, yöre zeybek musikisine ait bulguların tarihsel meşruiyetini ve bilimsel geçerliliğini en üst seviyeye çıkarmaktadır. "Türk halk müziği repertuarında yer alan zeybeklere bakıldığında "zeybek" türünde Aydın yöresinin önemli bir yeri olduğu görülmektedir (Gençoğlu, 2019:100). Yapılan çalışmalarda Aydın'ın, kendine has müzikal yapısı ve zengin oyun karakteriyle Ege Bölgesi'ndeki diğer birçok kültür çevresini de yapısal olarak derinlemesine etkilediği belirtilmektedir (Türk, 2012). Aydın'ın toplumsal belleğinde derin izler bırakan bu musiki geleneği, icra ortamlarının sosyolojik yapısına ve cinsiyet rollerine göre de şekillenmiştir. Yöredeki ses davranış kalıpları incelendiğinde, erkek icracıların zeybek ezgilerini

tamamen bireysel bir solo disipliniyle seslendirdikleri görülürken, kadınların icra ortamlarında ise bir liderin öncülüğünde şekillenen ve tam bir koro olmasa da birden çok kişinin katılımıyla yürütülen kuralcı bir seslendirme üslubu dikkat çekmektedir (Mirzaoğlu, 2001).

Aydın yöresi musikisine asıl özgünlüğünü ve teknik derinliğini kazandıran unsur ise, icra ortamlarına göre keskin sınırlarla ayrılan çalgı çeşitliliğidir. Yörede meydanlar ve açık hava icraları söz konusu olduğunda, “Oyunlara en az iki zurna ve bir davuldan oluşan çalgı takımı eşlik eder. Zurnalardan biri dem tutar, diğeri de ezgiyi çalar. Bu özelliği sebebiyle yöre müziklerinde basit çoksesliliğin varlığından söz edebiliriz” (Karademir, 1991, aktaran Türk, 2012: 6). Buna karşın, kapalı mekanlarda ve kadınlara mahsus eğlencelerde durum tamamen değişmektedir. Aydın halk dansları ezgilerine açık alanda davul ve zurna eşlik ederken; kapalı alanlarda gerçekleştirilen icralarda ise cümbüş, darbuka, tef, cura, bağlama ve keman gibi enstrümanlar ön plana çıkmaktadır. “Kadın oyunlarına çoğunlukla cümbüş, darbuka, tef bazen de kemandan oluşan ‘ince saz’ adı verilen çalgı grubu eşlik etmektedir” (Okdan, 2014, aktaran Bulut & Turan, 2024: 2437). Bu bağlamda icra ortamlarının kendi içindeki ritüelleri ve repertuar geçişleri incelendiğinde, “Erkeklerin düğün eğlencelerinde, davul-zurna, düğünün belli bir saatinden oyuna ara vererek, 'oturak havası' tabir edilen 'uzun hava' tarzında ezgiler çalar. Zurnanın çaldığı uzun hava tarzındaki türküler, ezginin belirli yerlerinde zurnanın susup, izin vermesiyle dinleyiciler tarafından söylenir” (Mirzaoğlu, 2001:83-84). Aydın zeybek ezgilerinin ve türkülerinin icrasındaki teknik ustalık, enstrümanların kullanım kabiliyetine de doğrudan yansımıştır. Genel bir değerlendirme yapıldığında “Aydın, Muğla, Manisa, Kütahya gibi iller zeybek türkülerinin ve danslarının yoğun olarak görüldüğü illerdir. 9/2’lik, 9/8’lik ve 9/4’lük usul de çok sayıda türkü ve dans bulunmaktadır” (Eroğlu, 2017: 525). Bu durum, söz konusu illerin sadece coğrafi olarak değil, müzikal yapı ve ritmik hafıza bakımından da ortak bir kültürel havzayı paylaştıklarını göstermektedir.

Bu havza içerisinde Aydın yöresi, usul çeşitliliğinin en karakteristik biçimde sergilendiği bir merkez olarak öne çıkmaktadır. Alan araştırmalarında yöre ustaları, “zeybek ezgilerinin ve türkülerinin en dikkat çekici ve ustalık isteyen başlıca karakteristiği dokuz zamanlı bir ritme geniş ses aralıklarına, ezgi içinde aksaklık veren duraklamalara sahip olmasıdır” (Mirzaoğlu, 2001:88). Nitekim analiz verilerinde de “yöre oyun havalarının çoğunluğunun bir oktav ses aralığından fazla olduğu (%74,99), yörede kullanılan Kaba Zurnanın ses genişliği bakımından zengin bir ses aralığına sahip olmasından ve yörede görülen makamsal zenginlikten kaynaklandığı düşünülmektedir” (Bulut & Turan, 2024:2437). Bu yüksek oran, Aydın yöresi kırık havalarının ve zeybek ezgilerinin icra edilmesi esnasında hem enstrüman hakimiyeti hem de ses sınırları bakımından ciddi bir teknik beceri gerektirdiğinin somut bir kanıtıdır. Dolayısıyla yöre musikisi, basit mahalli ezgilerin ötesinde, geniş bir ses atlasına ve gelişmiş bir makamsal çeşitliliğe sahiptir.

Usul bakımından da muazzam bir çeşitlilik sunan yöre repertuarında, “9/4’lük usulün yöreye hâkim olduğu görülmektedir. Bunu 9/8’lik (kıvrak zeybek) ve 9/2’lik (ağır zeybek) usullerin takip ettiği Aydın yöresinde 'Her Gün Sarhoş' ve 'Eklemedir Koca Konak' gibi dört zamanlı bazı istisnai örnekler de görülmektedir. Aynı durum, yedi zamanlı ritmik yapıya tek örnek olarak bilinen 'Altı Kızlar' isimli oyun için de geçerlidir” (Bulut & Turan, 2024:2437-2438). Repertuvardaki bu usul çeşitliliği ve istisnai ritmik yapılar, Aydın musikisinin monotonluktan uzak, dinamik ve ritmik yönden son derece heterojen bir yapı barındırdığını ortaya koymaktadır. “Müziğin atımını belirleyen birimlerin usûl ile vurgulanışından oluşan kalıptır. Eşit şiddetteki birimlerin, eşit olmayan şiddetteki birimlere dönüşümü ile ortaya çıkan katmandır” (Emnalar, 1998: 109).

1.1. Problem Durumu

TRT Türk Halk Müziği Repertuarına kayıtlı olan Aydın yöresine ait kırık havalar müzikal hususiyetleri bakımından incelendiğinde kullanılan makamlardaki, ritmik kalıplardaki, perde ve nota süre değerlerindeki zenginlik göze çarpmaktadır. Bu zenginlik, yörenin tarihi dokusu ve musiki kültüründeki birikimin türküler ile hayat bulması olarak karşımıza çıkmaktadır. Yöre musikisinde görülen bu teknik ve estetik zenginlik, eserlerin icra zorluğunu artırırken aynı

zamanda bilimsel bir analizi de zorunlu kılmaktadır. Literatürde zeybek kültürü genel hatlarıyla ele alınmış olsa da Aydın yöresi kırık havalarının makamsal yapılarını, usul kalıplarını, ses genişliklerini ve nota-sessiz süre değerlerini istatistiksel bir veri modellemesiyle bütüncül olarak ortaya koyan müstakil çalışmaların eksikliği dikkat çekmektedir. Bu durum, yöre repertuarının yapısal sınırlarının tespiti noktasında akademik bir boşluk yaratmaktadır.

1.2. Problem Cümlesi

TRT Türk Halk Müziği repertuarında yer alan Aydın yöresi kırık havalarının müzikal özellikleri nelerdir? şeklinde oluşturulmuştur.

1.3. Alt Problemler

Problem cümlesi ışığında oluşturulan alt problemleri;

- 1) Aydın yöresi kırık havalarının makamsal yapılarına ilişkin dağılımı nasıldır?
- 2) Aydın yöresi kırık havalarının ritmik yapılarına ilişkin dağılımı nasıldır?
- 3) Aydın yöresi kırık havalarında kullanılan perdelerin dağılımı nasıldır?
- 4) Aydın yöresi kırık havalarının sesli süre değerlerinin dağılımı nasıldır?
- 5) Aydın yöresi kırık havalarının sessiz süre (es/sus) değerlerinin dağılımı nasıldır?
- 6) Aydın yöresi kırık havalarının kimlik özelliklerinden olan;
 - a) Konu,
 - b) Kaynak kişi,
 - c) Derleyen kişi,
 - d) Notaya alan kişi dağılımları nasıldır? şeklinde kurgulanmıştır.

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu doğrultuda gerçekleştirilen mevcut araştırma, TRT Türk Halk Müziği repertuarındaki Aydın yöresi kırık havalarını nicel ve nitel yönleriyle analiz ederek bu müzikal mirasın yapısal kodlarını somutlaştırmayı amaçlamaktadır. Elde edilen sayısal verilerin, grafiksel dağılımların ve yapısal tespitlerin, hem müzik eğitimi kurumlarındaki eğitim-öğretim sürecine kuramsal bir kaynak sağlaması hem de Türk halk müziği analitiği alanında yapılacak gelecek çalışmalara metodolojik bir altyapı sunması hedeflenmektedir.

1.5. Araştırmanın Önemi

Elde edilen sayısal verilerin, grafiksel dağılımların ve yapısal tespitlerin, hem müzik eğitimi kurumlarındaki eğitim-öğretim sürecine kuramsal bir kaynak sağlaması hem de Türk halk müziği analitiği alanında yapılacak gelecek çalışmalara metodolojik bir altyapı sunması açısından bu araştırma büyük bir önem taşımaktadır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

- TRT Türk Halk Müziği Repertuarı içerisinde yer alan Aydın yöresine ait kırık havalar ile sınırlıdır.

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın amacı ve alt problemleri doğrultusunda takip edilen yöntem hakkında bilgiler verilmektedir. Ayrıca araştırmanın modeli, TRT Türk halk müziği repertuarında bulunan Aydın yöresine ait kırık havaların incelenmesindeki genel yapı, veri toplama teknikleri ve verilerin analizine yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresi kırık havalarının müzikal özelliklerini incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman incelemesi yöntemiyle yürütülmüş betimsel bir araştırmadır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı ve görsel materyallerin sistematik biçimde analiz edilmesine dayanan bir veri toplama yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu doğrultuda araştırmada TRT Türk Halk Müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havaların nota kayıtları, repertuar bilgileri ve arşiv verileri incelenmiştir.

Araştırmada yalnızca repertuvarındaki eserlerin betimlenmesini değil, aynı zamanda incelemesi yapılan kırık havaların; makam, usül, perde kullanımı, sesli süre değerleri, sessiz süre değerleri, konu yapısı, kaynak kişi, derleyen ve notaya alan kişi değişkenleri açısından sistematik biçimde çözümlemesini kapsamaktadır. Bu açıdan araştırma, betimsel içerik analizi yaklaşımına dayalı doküman incelemesi niteliği taşımaktadır. Betimsel içerik analizi, mevcut materyallerin belirli kategoriler doğrultusunda sistematik biçimde sınıflandırılarak frekans ve eğilimlerinin ortaya konulmasını amaçlayan bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Creswell, 2014; Krippendorff, 2018).

Bu çalışmada Aydın yöresine ait kırık havalar, TRT Türk halk müziği repertuvarındaki mevcut nota kayıtları üzerinden incelenmiş ve eserlerin müzikal özellikleri belirli kategoriler altında sınıflandırılarak grafikler aracılığıyla betimlenmiştir. Böylece Aydın yöresi kırık havalarının müzikal karakteristiğinin bütüncül biçimde ortaya konulması amaçlanmıştır.

2.2. Verilerin Toplaması

Çalışma verileri, TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havaların nota kayıtları üzerinden elde edilmiştir. Veri toplama sürecinde öncelikle TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havalar tespit edilmiş, ardından bu eserlerin nota dökümleri ve repertuar künyeleri ayrıntılı biçimde incelenmiştir.

Verilerin toplanması sürecinde her eser için standart bir inceleme formu kullanılmıştır. Bu form kapsamında eserlerin makam dizisi, usül yapısı, kullanılan perdeler, sesli süre değerleri, sessiz süre değerleri, konu yapısı, kaynak kişi, derleyen ve notaya alan kişi bilgileri sistematik biçimde kayıt altına alınmıştır. Özellikle perde kullanımları ile sesli süre değerlerinin belirlenmesinde eser notaları tek tek incelenmiş ve aynı perde farklı oktavlarda bulunsada dahi ortak perde sınıfı içerisinde değerlendirilmiştir. Veri toplama süreci tamamlandıktan sonra tüm bilgiler elektronik ortama aktarılmış ve analiz sürecine hazır hâle getirilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde betimsel içerik analizi yaklaşımı kullanılmıştır. “İçerik analizi, insan davranışlarını ve doğasını belirleme üzerinde doğrudan olmayan yollarla çalışmaya imkân tanıyan bir tekniktir” (Büyüköztürk vd., 2018: 259). “İçerik analizinde temelde yapılan işlem birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 55). Aydın yöresinin müzikal özellikleri bakımından analizi yapılan kırık havalar; elde edilen istatistiksel veriler aracılığı ile bilgisayar ortamında grafiklere dönüştürülerek çözümlenmiş ve yorumlanmıştır.

3. Bulgular ve Yorum

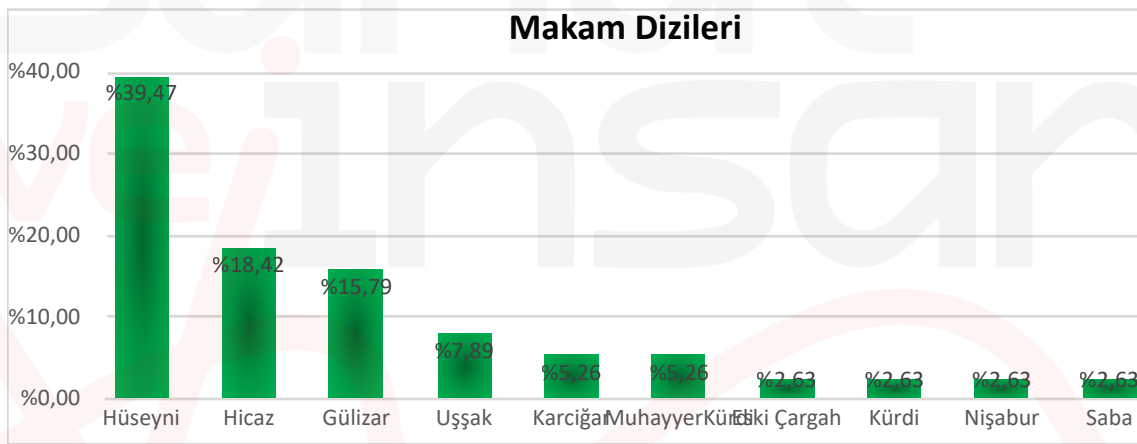
Bu bölümde, TRT Türk Halk Müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresi kırık havalarının yapısal ve müzikal özelliklerinin belirlenmesi amacıyla yapılan analizler sonucunda elde edilen veriler yer almaktadır. TRT Türk Halk Müziği Repertuvarında yapılan taramalar ve incelemeler neticesinde, Aydın yöresine ait toplam 37 adet "Kırık Hava" tespit edilmiştir.

Yöre bütününde ele alınan bu 37 kırık hava; makamsal dizi, usul, kullanılan perdeler ve nota süre değerleri gibi teknik hususiyetlerin yanı sıra; eserlerin arka planını oluşturan konu, kaynak kişi, derleyen ve notaya alan bilgileri açısından da detaylı bir içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda elde edilen tüm bilimsel veriler, istatistiksel grafikler ve tablolar aracılığıyla görselleştirilerek yöre musikisinin karakteristik yapısı ekseninde yorumlanmıştır. Araştırmanın bulguları, tezin giriş bölümünde ortaya konulan alt problemlerin sırası takip edilerek sunulmuştur.

3.1. Aydın Yöresi Kırık Havalarının Makamsal Yapılarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi olan "Aydın yöresi kırık havalarının makamsal yapılarına ilişkin dağılımı nasıldır?" sorusuna yanıt aramak amacıyla, TRT Türk Halk Müziği repertuarında yer alan 37 kırık hava makamsal dizi özelliklerine göre tasnif edilmiştir. Elde edilen bulgulara ait yüzdelik dağılımlar Grafik 1'de ayrıntılı olarak sunulmuştur (Bkz. Grafik 1).

Grafik 1. Aydın Yöresi Kırık Havalarında Kullanılan Makam Dizileri

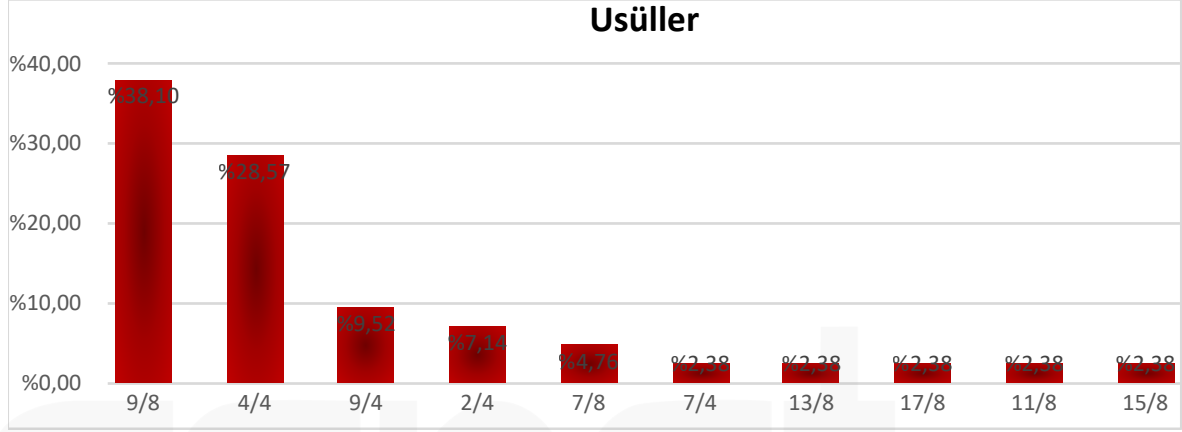

Grafik 1 incelendiğinde, TRT Türk halk müziği repertuarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havaların toplamda 10 farklı makam dizisi üzerinde şekillendiği görülmektedir. Yöre repertuarında en yüksek kullanım sıklığına sahip makam dizisinin %39,47'lik oran ile Hüseyini makamı dizisi olduğu tespit edilmiştir. Bunu sırasıyla %18,42'lik oran ile Hicaz ve %15,79'luk oran ile Gülizar makamı dizileri takip etmektedir. Analiz edilen diğer makam dizilerinin ise daha düşük yüzdelere seyrettiği belirlenmiştir. Nitekim Aydın yöresine ait kırık havalar üzerinde yapılan analizlerde, bir eserde bir geçkili (Hüseyini-Hicaz) makam dizisi kullanımına rastlanılmıştır. Bu durum, yöre repertuarının tekdüzelikten uzak, makamsal geçişkenliğe ve melodik zenginliğe imkân tanıyan dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Nişabur, Eski Çargâh ve Saba gibi makam dizilerine ait örneklerin de havuzda yer alması, Aydın yöresi kırık havalarının melodik örgü açısından zengin bir çeşitlilik barındırdığını destekler niteliktedir.

3.2. Aydın Yöresi Kırık Havalarının Ritmik Yapılarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi olan "Aydın yöresi kırık havalarının ritmik (usul) kalıplarına ilişkin dağılımı nasıldır?" sorusuna yanıt aramak amacıyla, TRT Türk Halk Müziği repertuarındaki 37 kırık havanın ölçü ve usul yapıları analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara ait yüzdelik dağılımlar Grafik 2'de ayrıntılı olarak sunulmuştur (Bkz. Grafik 2).

Grafik 2. Aydın Yöresi Kırık Havalarında Kullanılan Usüller

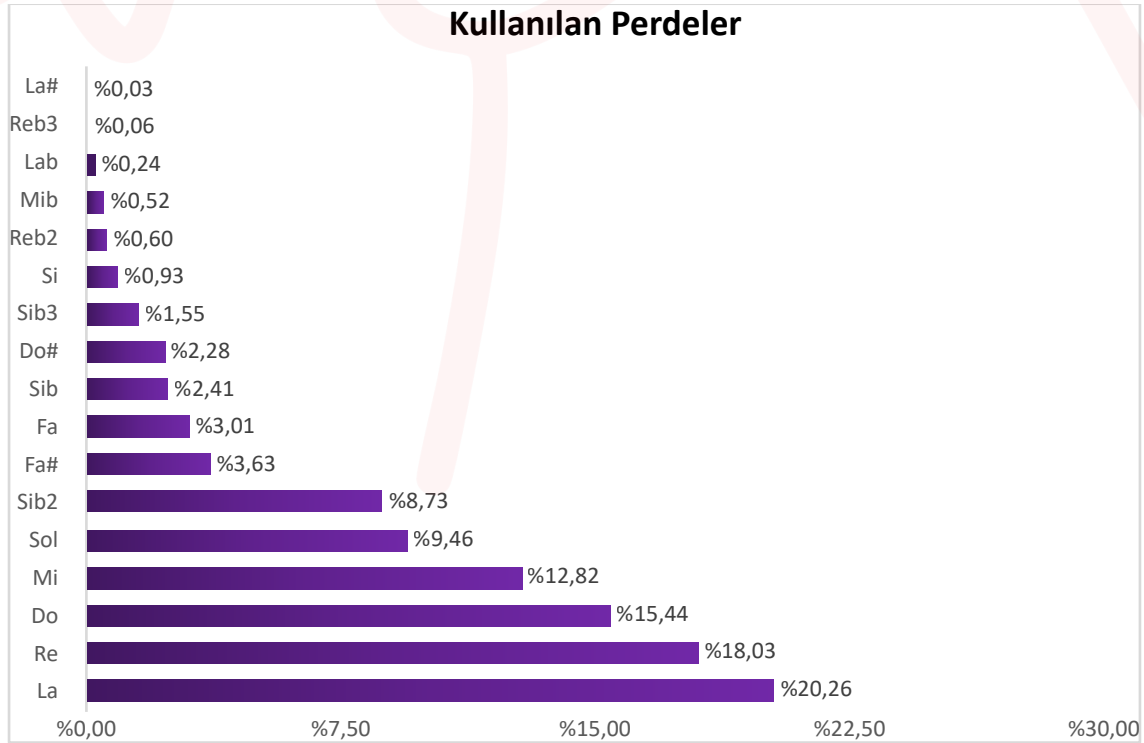

Grafik 2 incelendiğinde, repertuvarda en baskın usül yapısının %38,10 gibi yüksek bir oranla 9/8'lik aksak usül kalıbı olduğu tespit edilmiştir. Bunu sırasıyla %28,57'lik oran ile 4/4'lük ve %9,52'lik oran ile 9/4'lük usüller takip etmektedir. Diğer ritmik kalıpların ise daha düşük oranlar ile dağılımda yer aldığı belirlenmiştir. Yörenin ritmik zenginliğini gösteren en dikkat çekici bulgulardan biri olarak; Aydın yöresi kırık havalarında iki kez üç değişmeli (9/8+13/8+17/8, 4/4+7/8+9/8) bir kez ise iki değişmeli (11/8+15/8) usül kullanımına rastlanılmıştır.

3.3. Aydın Yöresi Kırık Havalarında Kullanılan Perdelerle İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi olan "Aydın yöresi kırık havalarında kullanılan perdelerin dağılımı nasıldır?" sorusuna yanıt aramak amacıyla, TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresine ait 37 kırık havanın notalarında kullanılan perdeler analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara ait yüzdelik dağılımlar Grafik 3'te ayrıntılı olarak sunulmuştur (Bkz. Grafik 3).

Grafik 3. Aydın Yöresi Kırık Havalarında Kullanılan Perdelerin Dağılımı

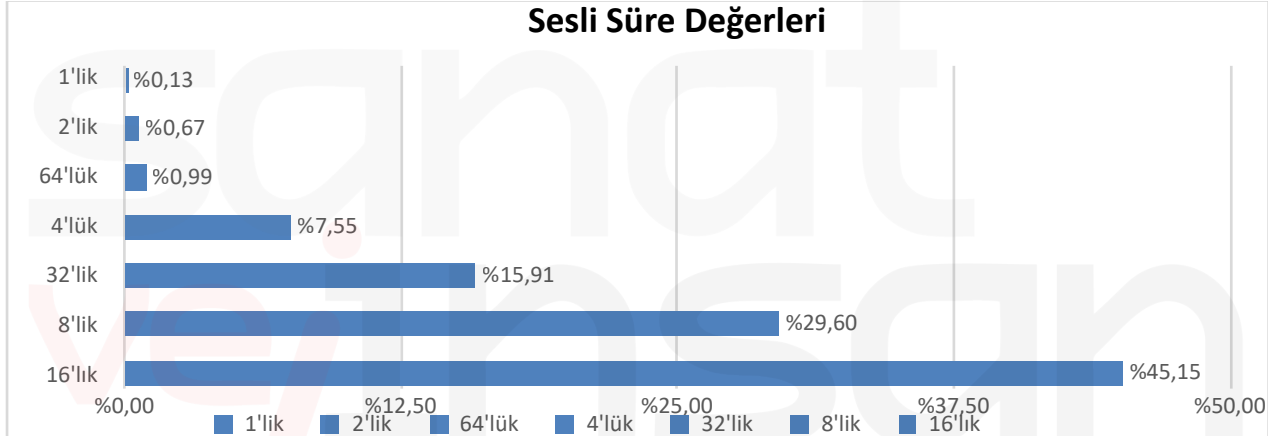
Grafik 3 incelendiğinde, TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havaların notalarında kullanılan perdeler üzerinde yapılan analiz sonuçlarına göre; ilk sırada %20,26'lık oran ile La perdesi, ikinci sırada

%18,03'lük oran ile Re perdesi, üçüncü sırada %15,44'lük oran ile Do perdesi ve dördüncü sırada ise %12,82'lik oran ile Mi perdesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Diğer perdelerin ise daha düşük oranlara sahip olduğu görülmüştür.

3.4. Aydın Yöresi Kırık Havalarının Sesli Süre Değerlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi olan "Aydın yöresi kırık havalarının sesli süre değerlerinin dağılımları nasıldır?" sorusuna yanıt aramak amacıyla, TRT Türk halk müziği repertuarında yer alan Aydın yöresine ait 37 kırık havadaki tüm sesli notaların süre değerleri analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara ait yüzdelik dağılımlar Grafik 4'te ayrıntılı olarak sunulmuştur (Bkz. Grafik 4).

Grafik 4. Aydın Yöresi Kırık Havalarında Kullanılan Sesli Süre Değerleri

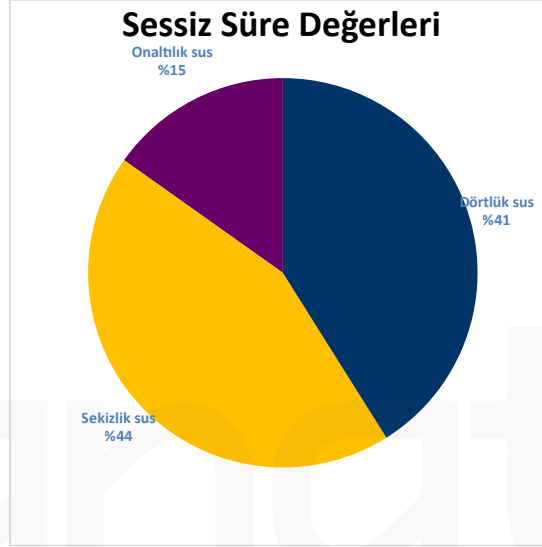

TRT Türk halk müziği repertuarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havalarda kullanılan sesli süre değerleri incelendiğinde; %45,15'lik oranla ilk sırada 16'lık sesli süre değeri, ikinci sırada %29,60 ile 8'lik sesli süre ve üçüncü sırada ise %15,91'lik oranla 32'lik sesli süre değerlerinin yoğun bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Yoğun olarak tercih edilen bu sesli süre değerleri dışında kalan diğer süre değerlerinin ise repertuarda daha düşük oranlara sahip olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Aydın yöresi kırık havalarının melodik ve ritmik dokusunun çok büyük oranda kısa süreli 16'lık ve 8'lik sesli süre değerleri üzerinde inşa edildiği görülmektedir. Müzikal açıdan değerlendirildiğinde, 16'lık ve 8'lik sesli süre değerlerinin bu denli baskın olması, yöreye ait kırık havaların tempolu, dinamik, kıvrak ve zeybek kültürünün getirdiği o ritmik hareketliliğe tam uyumlu bir karakter sergilediğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, 32'lik sesli süre değerlerinin de %15,91 gibi azımsanamayacak bir oranda seyretmesi, Aydın yöresi ezgilerinin düz ve yalın bir yapıdan ziyade; halk müziği icra geleneğinde "çarptırma", "süsleme" ve "tavır" olarak adlandırılan teknik bezemeler açısından oldukça zengin bir melodik örgüye sahip olduğunu göstermektedir.

3.5. Aydın Yöresi Kırık Havalarının Sessiz Süre Değerlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bir diğer alt problemi olan "Aydın yöresi kırık havalarının sessiz süre (es/sus) değerlerinin dağılımları nasıldır?" sorusuna yanıt aramak amacıyla, TRT Türk halk müziği repertuarında yer alan Aydın yöresine ait 37 kırık havanın bünyesindeki tüm sessiz süre (es/sus) değerleri analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara ait yüzdelik dağılımlar Grafik 5'te ayrıntılı olarak sunulmuştur (Bkz. Grafik 5).

Grafik 5. Aydın Yöresi Kırık Havalarında Kullanılan Sessiz Süre Değerleri

TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havaların sessiz süre değerleri incelendiğinde, eserlerde üç farklı sessiz süre değerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Elde edilen veriler incelendiğinde yöre repertuvarında en yoğun kullanılan sessiz süre değerini %44'lük bir oranla sekizlik sessiz süre değerinden oluştuğu görülmüştür. Bunu çok yakın bir dağılımla, %41'lik bir oranda karşılık bulan dörtlük sessiz süre değerleri takip etmektedir. Havuzda yer alan son sessiz süre değerinin ise %15'lik oranla 16'lık sessiz süre değerinden oluşmaktadır. Türk halk müziği icra geleneği ve genel şarkı söyleme dinamikleri açısından değerlendirildiğinde; sessiz süre değerleri yalnızca müzikal birer sessizlik anı değil, aynı zamanda ezgilerin cümle yapılarını ayıran nefes bölümleridir.

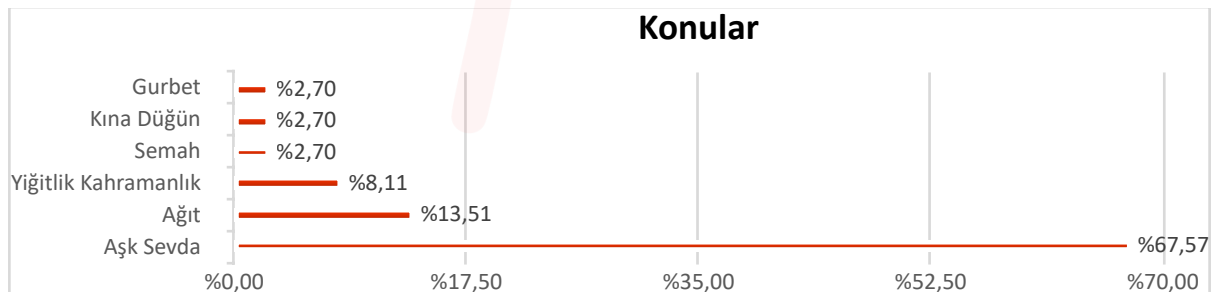
3.6. Aydın Yöresi Kırık Havalarının Kimlik Bilgilerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bir diğer alt problemi içerisinde yer alan; konu, kaynak kişi, derleyen kişi ve notaya alan kişiler başlıklarına yanıt aramak amacıyla, TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan 37 kırık hava konu, kaynak kişi, derleyen kişi ve notaya alan kişiler açısından ele alınarak ayrı başlıklar halinde sunulmuştur.

3.6.1. Konu Dağılımlarına İlişkin Bulgular

TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havaların tematik içerikleri incelenmiş, eserlerin ele aldığı konular analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda elde edilen yüzdelik dağılımlar Grafik 6'da ayrıntılı olarak sunulmuştur (Bkz. Grafik 6).

Grafik 6. Aydın Yöresi Kırık Havalarında İşlenen Konuların Dağılımı

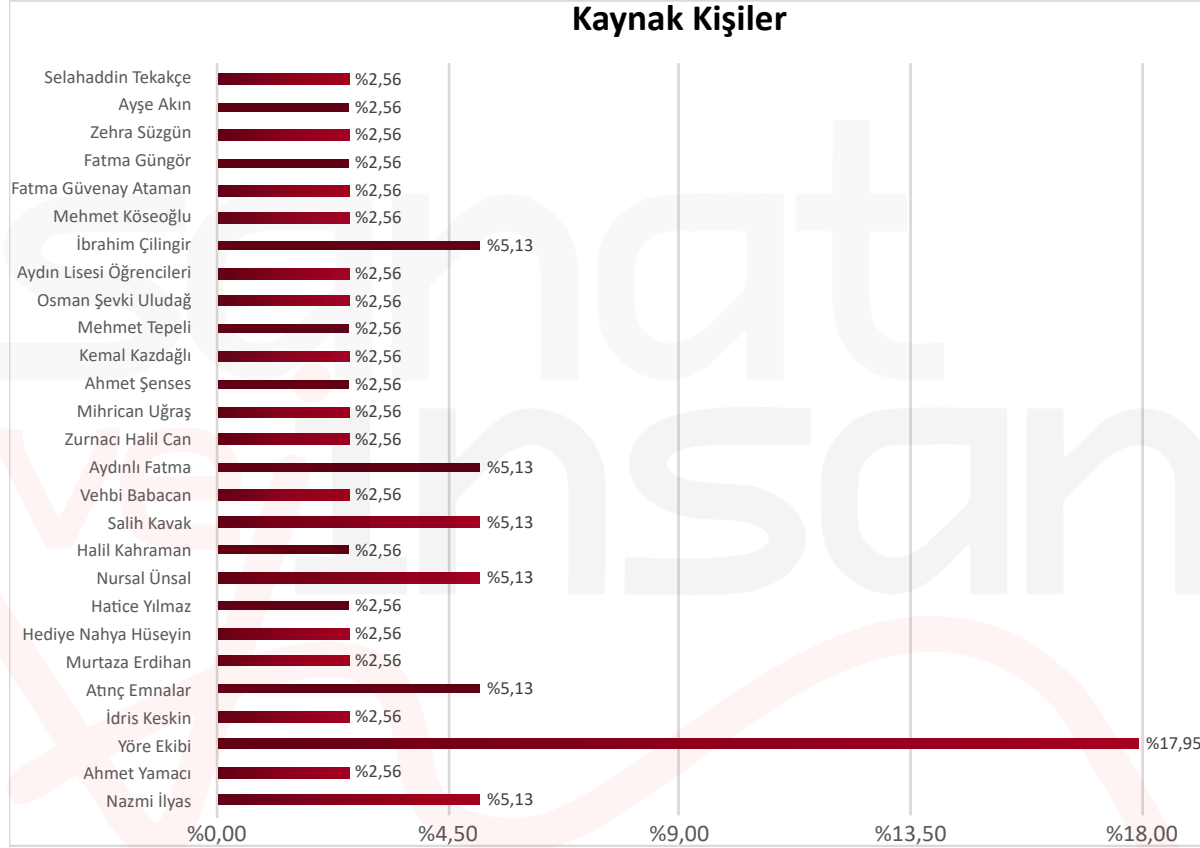

TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havaların konu dağılımları grafik 6'da net bir şekilde görülmektedir. Yapılan analiz sonuçlarına göre; ilk sırada %67,57 gibi büyük bir oran ile "Aşk-Seveda" konusunun işlendiği tespit edilmiştir. Hemen ardından %13,51 ile "Ağıt" ve %8,11 ile "Yiğitlik-Kahramanlık" konuları takip etmektedir.

3.6.2. Kaynak Kişi Dağılımlarına İlişkin Bulgular

TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havaların aktarımında ve tescilinde rol oynayan kaynak kişilerin dağılımları incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda elde edilen veriler Grafik 7'de ayrıntılı olarak sunulmuştur (Bkz. Grafik 7).

Grafik 7. Aydın Yöresi Kırık Havalarında Kaynak Kişiler

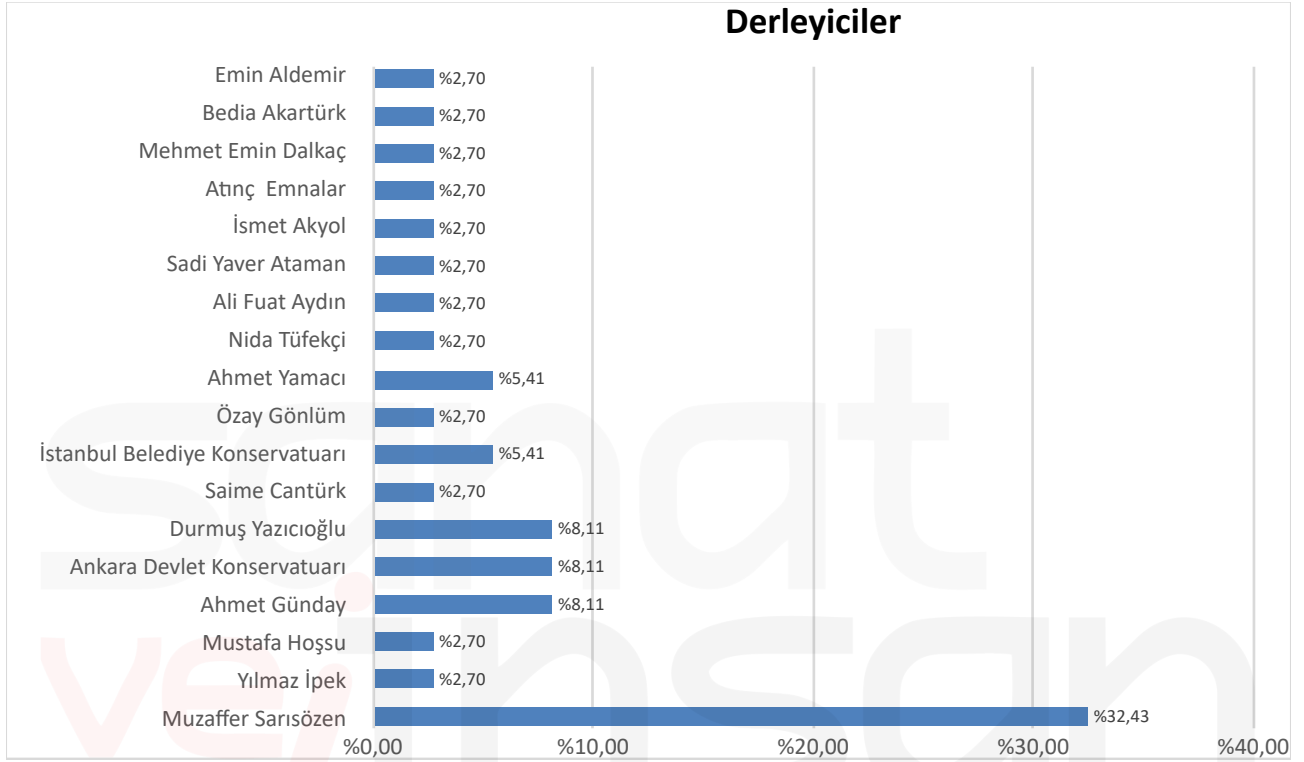

TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havaların kaynak kişileri incelendiğinde, yöre musikisinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında ve belgelenmesinde belirli isimlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Grafik verilerine göre, incelenen kırık havaların %17,95 gibi önemli bir oranı Yöre Ekibi kaynak gösterilerek derlenmiştir. Diğer kaynak kişilerin ise repertuvardaki eser havuzunda daha homojen ve bağımsız yüzdelere dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Türk halk müziği derlemecilik tarihi ekseninde değerlendirildiğinde bu durum; alan araştırmalarında tek bir yerel icracı yerine, yörenin müzik kültürünü kolektif olarak temsil eden mahalli toplulukların veya zeybek ekiplerinin bir arada dinlenerek kayıt altına alındığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Nitekim Aydın yöresine ait kırık havalar üzerinde yapılan incelemelerde, iki farklı eserin aktarımında ikişer kaynak kişinin ortak icrasına dayalı derleme kayıtlarına rastlanılmıştır. Müzikal arka plan açısından bakıldığında, iki kaynak kişinin ortak icrasıyla repertuvara kazandırılan bu eserler, yöre musikisinin ağız ve tavır birliğini, ortak bellek aktarımını ve icra ortaklığını somut bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte, Aydın yöresi kırık havalarının tek bir kişinin tekelinde kalmadığını, aksine yöre genelinde geniş bir kültürel yaygınlığa ve zengin bir icracı kadrosuna sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

3.6.3. Derleyen Kişi Dağılımlarına İlişkin Bulgular

TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havaların saha çalışmalarında derlenerek arşive kazandırılmasını sağlayan araştırmacıların ve kurumların dağılımları incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda elde edilen yüzdelik veriler Grafik 8'de ayrıntılı olarak sunulmuştur (Bkz. Grafik 8).

Grafik 8. Aydın Yöresi Kırık Havalarında Derleyen Kişiler

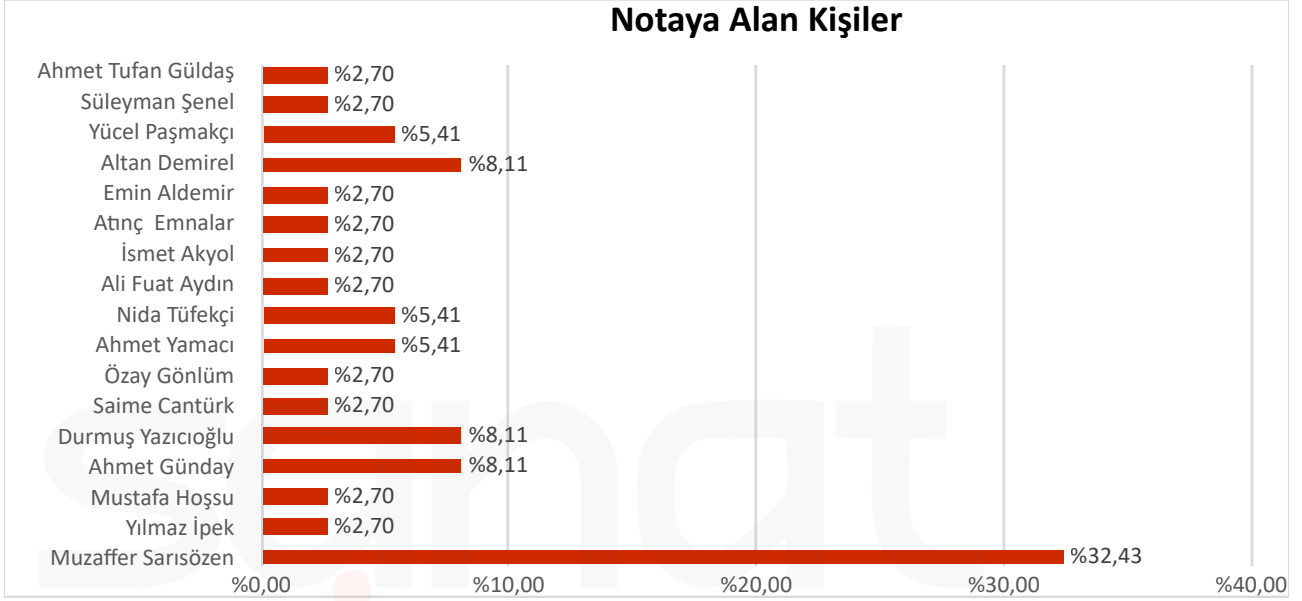

TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havaların derleyenleri incelendiğinde, %32,43'lük oranla en büyük payın Muzaffer Sarısözen'e ait olduğu görülmektedir. Repertuvara katkı sağlayan ve yüksek oranlara sahip diğer derlemecilerin ise %8,11'lik oran ile; Ahmet Günday, Durmuş Yazıcıoğlu ve Ankara Devlet Konservatuarı olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen diğer derlemecilerin ise daha düşük oranlar ile havuzda yer aldığı görülmektedir.

3.6.4. Notaya Alan Kişi Dağılımlarına İlişkin Bulgular

TRT Türk halk müziği repertuvarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havaların işitsel ortamdan yazılı nota metnine aktarılmasını sağlayan kişilerin dağılımları incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda elde edilen yüzdelik veriler Grafik 9'da ayrıntılı olarak sunulmuştur (Bkz. Grafik 9).

Grafik 9. Aydın Yöresi Kırık Havalarını Notaya Alan Kişiler

TRT Türk halk müziği repertuarında yer alan Aydın yöresine ait kırık havaları notaya alan kişiler incelendiğinde, derleme faaliyetlerinde olduğu gibi ezgilerin yazıya dökülmesi sürecinde de %32,43'lük oranla en büyük payın Muzaffer Sarısözen'e ait olduğu görülmektedir. Sarısözen'i sırasıyla %8,11'lik eşit oranlarla Ahmet Günday, Durmuş Yazıcıoğlu ve Altan Demirel takip ederek yöre repertuarının kayıt altına alınmasında öne çıkan diğer önemli isimler olmuşlardır. Grafikte yer alan diğer kişilerin ise genel olarak daha düşük ve birbirine yakın yüzdelerle sürece katkı sağladığı görülmektedir.

4. Sonuç

TRT Türk halk müziği repertuarı üzerinde kayıtlı olan Aydın yöresine ait kırık havalar makamsal yapıları, ritmik yapıları, perdeleri, nota süre değerleri, sessiz süre kalıpları, konuları, kaynak kişileri, derleyenleri ve notaya alan kişileri açısından ele alınarak analiz edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda TRT Türk halk müziği repertuarına kayıtlı toplam 37 adet Aydın kırık havasının yer aldığı görülmüştür. Tespit edilmiş olan kırık havaların notaları müzikal, teknik ve folklorik boyutları bakımından içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiş; elde edilen tüm veriler grafikler aracılığı ile görselleştirilerek yorumlanmıştır.

Yöre kırık havalarının makam yapıları açısından yapılan analizlerine bakıldığında; kırık havaların “Hüseyni, Hicaz, Gülizar, Uşşak, Karcıgar, Muhayyer Kürdi, Eski Çargâh, Kürdi, Nişabur ve Saba” makam dizileri olmak üzere toplam 10 farklı makam dizisi ekseninde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu makam dizilerinin kullanım yoğunluklarına bakıldığında Hüseyni ve Hicaz makamı dizilerinin yoğun olarak kullanıldığı görülürken, tespit edilen diğer makam dizilerinin ise daha az tercih edildiği görülmüştür. Yöre kırık havalarının ritmik yapıları açısından yapılan analizlerine bakıldığında ise kırık havalarda “9/8, 4/4, 9/4, 2/4, 7/8, 7/4, 13/8, 17/8, 11/8, 15/8” usülleri olmak üzere toplamda 10 farklı usül yapısının kullanımına rastlanılmıştır. Bu usül yapılarından 9/8 ve 4/4 usul yapılarının, tespit edilen diğer ritmik yapılara nazaran daha fazla tercih görülmüştür.

Yöre kırık havalarında kullanılan perdeler ve nota süre değerleri açısından yapılan analizlere bakıldığında; perdelerin büyük bir bölümünün “la”, “re”, “do”, “mi” perdelerinden oluştuğu, diğer perdelerin ise ezgilerin müzikal yapılarına göre şekillendiği söylenebilir.

Aydın yöresine ait kırık havalarda kullanılan sesli süre değerleri incelendiğinde; ilk sırada 16'lık sesli süre değeri, ikinci sırada 8'lik sesli süre ve üçüncü sırada ise 32'lik sesli süre değerlerinin yoğun bir şekilde kullanıldığı diğer sesli süre değerlerinin ise daha az tercih edildiği görülmüştür.

Kırık havalarda kullanılan sessiz sürelerin analizlerine bakıldığında, yöre genelinde üç farklı sessiz süre değerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sessiz sürelerin kullanım yoğunluklarına bakıldığında sekizlik sessiz süre değerinin yoğun olarak kullanıldığı görülürken, bunu dörtlük sessiz süre değerinin takip ettiği belirlenmiştir. 16'lık sessiz süre değerinin ise daha az tercih edildiği görülmüştür. Bu dağılımın, Aydın yöresi kırık havalarının ritmik yapısında hareketliliğin ve ezgisel akışın korunması adına daha kısa ve dengeli sessiz süre değerlerine göre şekillendiği söylenebilir.

Yöre kırık havalarının konuları açısından yapılan analizlerine bakıldığında; kırık havaların aşk-sevda, ağıt, yiğitlik-kahramanlık, semah, kına-düğün ve gurbet temaları ekseninde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu tematik konuların kullanım yoğunluklarına bakıldığında aşk-sevda konusunun yoğun olarak kullanıldığı görülürken, tespit edilen diğer konuların ise daha az tercih edildiği tespit edilmiştir. Elde edilen bu dağılımın, Aydın yöresi musiki kültürünün sosyo-kültürel yapısında lirik duygu dünyasının ve insani ilişkilerin dışı vurumu olan ezgisel yapılara göre şekillendiği söylenebilir.

Yöre kırık havalarının aktarımında rol oynayan kaynak kişileri açısından yapılan analizlerine bakıldığında; yöre musikisinin kuşaktan kuşağa aktarılmasında belirli isimlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Kaynak kişilerin dağılım yoğunluklarına büyük bir çoğunluğun Yöre Ekibine ait olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Aydın yöresine ait iki kırık havada iki kaynak kişinin ortak icrasına ve ortak hafızasına dayalı derleme kayıtlarının kullanımına rastlanılmıştır. Bu durumun, yöre genelindeki müzikal hafızanın belgelenmesinde kaynak kişilerin üstlendiği sosyo-kültürel köprü göreviyle ilişkili olarak şekillendiği söylenebilir.

Yöre kırık havalarını derleyen kişiler açısından yapılan analizlerine bakıldığında; derleyen kişilerin kullanım yoğunluklarına bakıldığında en büyük payın Muzaffer Sarısözen'e ait olduğu görülürken; Ahmet Günday, Durmuş Yazıcıoğlu ve Ankara Devlet Konservatuvarının ise daha düşük oranlar ile dağılımda yer aldığı tespit edilmiştir.

Eserleri notaya alan kişiler boyutunda yapılan analizlerde de benzer bir dağılımla en yüksek oranın Muzaffer Sarısözen'e ait olduğu görülmüştür. Bu durumun, Aydın yöresi kırık havalarının sadece TRT arşivine kazandırılmasında değil, aynı zamanda resmi nota kayıtlarına uygun şekilde belgelenerek standardize edilmesinde de Muzaffer Sarısözen'in üstlendiği merkezi rol ile şekillendiği söylenebilir.

Kaynakça

- Bulut, U. & Turan, Z. (2024). Aydın Yöresi Halk Dansları Ezgilerinin Usul ve Makam Yönünden İncelenmesi. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2024, Cilt: 17, Sayı: 48, 2427-2442.
- Büyüköztürk, Ş. Vd. (2018). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları (25. Baskı).
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, Quantitative, And Mixed Methods Approaches* (4. baskı). SAGE.
- Emnalar, A. (1998). *Tüm Yönleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı* İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Eroğlu, T. (2017). Türk Halk Müziğinin Türkiye'deki Coğrafi Bölgelere Göre Temel Özellikleri Bakımından İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(41), 513-527.
- Gençoğlu, M. S. H. (2019). Osmanlı Belgelerinde Yörük Ali Efe ve Zeybekler. *Yegâh Mûsikî Dergisi* 2(2), 95-122.
- Karaönçel, F. (2022). *Sivas Yöresi Halk Türkülerinin Müzikal Özellikleri*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Karaönçel, F. & Karaönçel, A. (2023). Elazığ Yöresi Kırık Havalarının Çeşitli Değişkenler Açısından Analizi. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İnsanat: Sanat, Tasarım ve Mimarlık Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, S.58-79.
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology* (4. baskı). SAGE.
- Mirzaoglu, F. G. (2001). Türkülerin İşlevleri ve Zeybek Türküleri. 76-91.
- TRT (2026). *Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Müzik Dairesi Yayınları Türk Halk Müziği Repertuarı Nota Arşivi*.

Türk, M. A. (2012). Aydın Yöresine Ait 9/4'lük Zeybeklerde Yöresel ve Trt Ritim Saz İcralarının Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (10. baskı). Seçkin yayıncılık.

İnternet Kaynakları

URL-1: Aydın Büyükşehir Belediyesi İnternet Sitesi <https://aydin.bel.tr/detail/4377/kentin-cografyasi> (Erişim Tarihi: 21.01.2026).

URL-2: Aydın Büyükşehir Belediyesi İnternet Sitesi <https://aydin.bel.tr/detail/4376/kent-tarihi> (Erişim Tarihi: 07.02.2026).

sanat
ve insan

